

Aan de Edele Groot Mog. Heeren Staaten van Holland en Westvriesland.

Geeven reverentelijk te kennen Jan Aalmis, Gerard Bakhuizen en Jacob Schur, Steentjesbakkers te Rotterdam, Pieter vander Kloet, de Erve Willem vander Kloet en Schuurman, Steentjesbakkers te Amsterdam, dat sy Supplianten van tyd tot tyd meerder ondervinden het verval in hunne Fabriquen, ontstaande door het minder debiet als wel in voorgige jaaren, ter oorfaaken dat de Steentjes uit de Provincien Urregt en Vriesland, genoegzaam fonder eenige Imposten te betaalen, door deese geheele Provincie op een seer gemakkelijke en voor de Supplianten ruineuse wyse werden

Hollandse tegelbakkers 1753

Halverwege de achttiende eeuw ondervonden de Hollandse tegelbakkers hinder van hun Friese vakgenoten. In die tijd zag men collega's elders in de Republiek nog als buitenlanders. Ze stelden dus in 1753 een verzoekschrift op aan de Staten van Holland. Het Nederlands Tegelmuseum heeft een gedrukt exemplaar van het verzoek.

Vijf tegelbakkers uit Amsterdam en Rotterdam constateren dat 'veel schippers, die met steen, kalk etc uit gemelde provinciën [Friesland

en Utrecht] aankomende, in hunne vaartuigen heimelijk een winkel van steentjes houden, en soo deselve, waar sy doornaren of lossen, uitventen en verkoopen'. Hun voorstel is om de belastingtarieven op de 'grove waren' aan te passen, namelijk fors hogere tarieven voor de buitenlandse import van tegels. De gecommitteerde raden, die het dagelijks bestuur van Holland vormden, gingen op onderzoek uit en kwamen tot een compromisvoorstel, waarmee de gemoederen

tot bedaren kwamen, zoals het lijkt.

Het is overigens niet zo dat er heel veel huizen met Friese tegels te vinden zijn in Holland. Iedere fabriek bediende een eigen, overwegend regionale markt. Toch is het opmerkelijk dat in een boerderij uit Haastrecht, bij Gouda, een complete schouw bewaard is gebleven met tableaus van Adam Sijbel, uit de jaren dat hij al in Friesland werkte. Helemaal tegenhouden kon men de import niet.

Friese schippers brachten de Makkumer tegels tot ver in Holland

Een transfer in de 18e eeuw

Eind achttiende eeuw ging het in Holland slechter met de economie en dat gold ook voor de aardewerkbedrijven. Maar in Makkum bloeide die industrie nog volop. En was er geld om een getalenteerde Hollandse tegelschilder uit Amsterdam weg te kopen, die zijn kennis en kunde in Friesland verspreidde.

Op de bovenstaande tegels zijn gedetailleerd uitgewerkte landschappen te zien. Er zit een herder met schapen op de voorgrond aan de oever van een rivier met boten, op de achtergrond een brug en een stad. Een andere tegel toont ook een rivierlandschap, met een visser en een man in een bootje die een ton vervoert. Rechts is een overtoom te zien, waarmee schepen over een waterkering getrokken werden. Op de achtergrond een dorpje met molen, kerk, boerderijen en een kasteeltoren. De middelste tegel laat een stulpje zien met een rieten dak. Een wandelaar, rustend op zijn stok, maakt een praatje met iemand die is gaan zitten.

Het zijn verfijnd uitgewerkte miniaturen op een formaat van pakweg 5 bij 5 duim. Dergelijke tegels zijn vooral in Rotterdam en Amsterdam veel geschilderd en waren bedoeld voor het bovenste segment van de markt. Er zijn paleizen en kastelen tot in Frankrijk en Portugal waar soms duizenden van deze tegels naartoe werden geëxporteerd. In de huizen en boerderijen in Nederland zie je eerder eenvoudiger, met enkele vlotte streken geschilderde landschappen met herders en hun tot het uiterste geschematiseerde schapen, die eerder op slakken lijken.

Het hoekmotief is een anjer met vijf bloemblaadjes, die uit tal van kleine streepjes en stipjes zijn opgebouwd. Een decoratief motief dat vooral is gebruikt in de Amsterdamse tegelbakkerijen, en in ieder geval in die aan de Anjeliërsstraat. Zeker in de jaren na 1770 worden de cirkeltiegels met anjerhoek op deze arbeidsintensieve wijze uitgewerkt. En toch zijn deze tegels geschilderd in Makkum.

Nieuwe fabriek

De familie Kingma besloot daar in de jaren 1780 om een nieuwe glei-

bakkerij op te richten, naast de fabriek die er al was van de familie Tichelaar. En in Harlingen en Bolsward waren ook al samen vier à vijf gleibakkerijen (ook in Harlingen werd er rond 1783 nog met een nieuwe begonnen). Blijkbaar ging het goed in de sector en was er nog ruimte voor nieuwkomers, terwijl men in Holland goed voelde dat de Gouden Eeuw al honderd jaar voortdij was en er geleidelijk aan steeds meer bedrijven verdwenen.

Nieuwe bedrijven zorgen voor dynamiek, men moet vakmensen en kennis bij elkaar krijgen, en waar vindt men die? Dat verhaal is uitge-

Voor bijzondere opdrachten zou per keer de prijs worden besproken. En Sijbel verplichtte zich om tien jaar bij Kingma te blijven werken

breid beschreven en gedocumenteerd door Jan Plus. De kort tevoren benoemde doopsgezinde predikant in Makkum, Matthias van Geuns, herinnerde zich uit zijn studiejaren in Amsterdam nog de eveneens doopsgezinde tegelschilder Adam Sijbel (1746-1803), uit dezelfde gemeente De Zon. Die was werkzaam aan de Anjeliërsstraat maar had wel moeite om rond te komen. De hoeveelheid werk was er waarschijnlijk minder tegen het einde van de vierde Engels-Nederlandse oorlog (1780-1784). Af en toe had hij extra ondersteuning uit de diaconie nodig. En hij is er niet de enige goede schilder, het leeftijdsverschil met

zijn vroegere leraar Gerrit de Graaf was niet zo groot dat er veel uitzicht was om hem op korte termijn als eerste schilder op te volgen.

In het familiearchief van Kingma is de arbeidsovereenkomst uit 1784 bewaard gebleven waarmee men de Amsterdamse schilder naar Makkum heeft gehaald. Kingma zou hem zeker tien jaar in dienst houden en werk geven voor een vastgesteld goed loon, zoals doorgaans aan de beste schilders in Friesland gegeven werd. Ook als er eigenlijk onvoldoende schilderwerk was, werd hij voor ander werk toch op gelijke voet doorbetaald, wat niet gangbaar was. Voor bijzondere opdrachten zou de prijs per keer besproken worden. En Sijbel verplichtte zich om tien jaar voor Kingma te blijven werken.

Uitwisseling

Het is niet helemaal naar de letter uitgevoerd, want al binnen enkele jaren zien we de naam van Sijbel ook af en toe opduiken in de loonboeken van Tichelaar. Voor bijzondere opdrachten was er af en toe uitwisseling mogelijk. Sijbel heeft ook leerlingen opgeleid, zoals Poppe Meinsma, die eveneens voor zowel Kingma als Tichelaar actief was. En in het bedrijfsarchief van Tichelaar zijn enkele ontwerptekeningen bewaard gebleven voor tegels met landschappen van Adam Sijbel. Die ontwerpen heeft Tichelaar waarschijnlijk overgenomen bij de bedrijfsbeëindiging van Kingma in 1812, want goede ontwerpen vormden een belangrijk deel van het bedrijfskapitaal. Tot ver in de negentiende eeuw zijn ze uitgevoerd, waarmee Sijbel een belangrijke impuls gaf aan niet alleen het bedrijf van Kingma, maar ook aan de verdere ontwikkeling van het Friese aardewerk.

● Johan Kamermans is conservator van het Nederlands Tegelmuseum in Otterlo